

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE

SERIE NOUĂ
NR. XXII, 2026

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Colegiul de redacție

Dr. **STEFAN ALEXANDROV** (National Institute of Archaeology and Museum, Sofia), Dr. **SANDA BALESCU** (Université des Sciences et Technologies de Lille, Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire, CNRS, France), Dr. **CONSTANTIN BĂJENARU** (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), Dr. **RADU BĂJENARU** (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București), Dr. **LUMINIȚA BEJENARU** (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași; Centrul de Antropologie „Olga Necrasov” al Academiei Române – Filiala Iași), Prof. Dr. **CLIVE BONSALL** (University of Edinburgh, U.K.), Prof. Dr. **NIKOLAUS BOROFFKA** (Deutsches Archäologisches Institut – Eurasien Abteilung, Berlin, Germany), Dr. **PIERRE DUPONT** (Université de Lyon, CNRS, France), Dr. **UWE FIEDLER** (Berlin, Germany), Dr. **RADU HARHOIU** (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București), Dr. **DOMINIC MOREAU** (Université de Lille, Centre de recherche HALMA-UMR 8164, France), Dr. **CORIOLAN OPREANU** (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca), Prof. Dr. **ANNIE RENOUX** (Université du Maine, Le Mans), Dr. **ALEXANDER RUBEL** (Institutul de Arheologie, Iași), Dr. **VIORICA RUSU-BOLINDEȚ** (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca), Dr. **ANGELA SIMALCSIK** (Centrul de Antropologie „Olga Necrasov” al Academiei Române – Filiala Iași), Academician **VICTOR SPINEI** (Institutul de Arheologie, Iași), Prof. Dr. **ERIK TRINKAUS** (Department of Anthropology, Washington University), Prof. Dr. **ALAIN TUFFREAU** (Université des Sciences et Technologies de Lille, Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire, CNRS, France)

Comitetul de redacție

ROXANA DOBRESCU – redactor-șef
ADRIAN IONIȚĂ – redactor-șef adjunct

IRINA ACHIM, ADINA BORONEANȚ, MIRCEA DABÎCA, ADRIAN DOBOȘ, RADU-ALEXANDRU DRAGOMAN, ANDREI MĂGUREANU, LIANA OȚA, ADRIANA PANAITE, TALIDA RADU, DANIEL SPĂNU, VLAD VINTILĂ ZIRRA – membri

DANA COSTIN, SILVIU ILIUȚĂ – secretari de redacție

OFELIA COȘMAN, SILVIU ILIUȚĂ – prelucrare ilustrație și tehnoredactare
PIERRE DUPONT (limba franceză), **ROXANA DOBRESCU** (limba franceză), **DANA COSTIN** (limba engleză), **CLIVE BONSALL** (limba engleză), **ADINA BORONEANȚ** (limba engleză) – consultanți limbi străine
ROMEO CÎRJAN – design copertă, **SILVIU ILIUȚĂ** – execuție copertă

www.mcajournal.ro

Orice corespondență se va trimite Comitetului de redacție pe adresa: Str. Henri Coandă nr. 11, 010667 București, tel./fax 4021 212 88 62 și iab.redactie@gmail.ro.

**Toate lucrările publicate în revista *Materiale și Cercetări Arheologice* sunt recenzate de specialiști în domeniu.
(peer-reviewed journal)**

**Revista *Materiale și Cercetări Arheologice* este indexată în următoarele baze de date:
Persée, Index Copernicus, ERIH PLUS, Scopus, CEEOL, EBSCO și DOAJ.**

Redactori Editura Academiei Române: **ADRIANA DUMINICĂ, ADRIAN MIRCEA DOBRE**

Revista se poate procura contracost la sediul EDITURII ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444, e-mail: edacad@ear.ro, periodice@ear.ro

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77-19, București, România, Tel./Fax: 4021-610 6765, 4021-210 6787, Tel.: 0311 044 668, e-mail: office@orionpress.ro.

S.C.MANPRESS DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301-302, sector 1, București, România, tel./fax: 4021-314 6339, e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro, www.romanianjournals.com.

DEREX COM S.R.L., e-mail: derec_com@yahoo.com.

SUMAR / SOMMAIRE / CONTENTS

PREISTORIE / PRÉHISTOIRE / PREHISTORY

Alexandru CIORNEI	
Three in one: the Prut flint.....	7
Hatice ERGÜNER, Murat KARAKOÇ	
A study of the pottery assemblage from Düden Höyük, Karaman province, Türkiye.....	35
Monica MĂRGĂRIT	
Osseous projectile points at the Gumelnița tell settlement from Căscioarele – <i>Ostrovel</i> (Romania)	53
Meda TODERAȘ, Monica MĂRGĂRIT	
De la materie primă la obiect finit: economia și tehnologia materiilor dure animale în locuința W37 din așezarea gumelnițeană de la Pietrele	73
From raw material to finished object: economy and technology of osseous materials in house W37 from the Gumelnița settlement at Pietrele	
Vasile OPRÎȘ, Mihai CONSTANTINESCU, Theodor IGNAT, Adrian BĂLĂȘESCU, Sorin AILINCĂI, Vlad-Ioan BÎNDEA, Adelina DARIE, Elena GAVRILĂ, Dan PÎRVULESCU, Monica MĂRGĂRIT, David BACIU, Valentin RADU, Mihaela GOLEA, Cristina COVĂTARU, Cornelis STAL, Adrian ȘERBĂNESCU, Cristian ROTH, Bogdan MANEA, Mădălina VOICU, Mihai-Ștefan FLOREA, Monica DRĂGHICI, Camelia DINU, Alfred VESPREMEANU-STROE, Luminița PREOTEASA, Laurențiu ȚUȚUIANU, Adrian-Florin VASILE, George GROSU, Adrian CÎRJAN, Oana GÂZA, Mirela MIHON, Maria ILIE, Cristian MĂNĂILESCU	
New investigations at Glina Tell: 2025 fieldwork results and preliminary insights into material and environmental evidence.....	87
Stefan ALEXANDROV, Rositsa MANOVA, Aneliya PETRINA, Stela ATANASSOVA-VLADIMIROVA, Nadezhda ATANASSOVA, Tomasz OBERC, Michał PODSIADŁO, Piotr WŁODARCZAK	
Cinnabar use in the Early Bronze Age mortuary practices of the Northern Balkans.....	169
Talida RADU	
Vasele de tip <i>pyraunos</i> din epoca bronzului de pe teritoriul României.....	199
Bronze Age <i>pyraunos</i> -type vessels from Romania	
Petar MINKOV	
What's under the lid: a contribution to the study of some details of the Vălchitrăn, Cherven Bryag and Călărași treasures (102 years later).....	219
Cristian Eduard ȘTEFAN, Dragoș-Alexandru MIREA	
Notă asupra unor piese de metal preistorice din nord-vestul Munteniei	227
Remarks on some prehistoric metal artefacts from northwestern Muntenia	

PERIOADA GRECO-ROMANĂ / PÉRIODE GRECO-ROMAINE / GRECO-ROMAN PERIOD

Pierre DUPONT, Alexandre BARALIS, Alexey GOTSEV, Emil NANKOV, Vyara PETROVA, Tsvetelina SLAVKOVA	
Note on the common wares from "Pistiros"	241
Daniel SPÂNU	
Fibule care (ne) privesc. Conectivități supraregionale din perspectiva fibulelor cu ochi (<i>Augenfibeln</i>) din România	253
Fibulae that look (back) at us. Supraregional connectivity from the perspective of the eye fibulae (<i>Augenfibeln</i>) in Romania	

Ergün LAFLI	
Four Roman lamps with gladiatorial themes from Kocaeli (north-western Turkey).....	267
Murat DURUKAN	
The supply system and the LR1 amphorae in Late Antiquity: a historical and archaeological analysis of the Eastern Mediterranean through the Olba model	275
Yavuz YEĞİN, Kasım OYARÇIN, Muzaffer YILMAZ	
Coins of a monumental structure identified as a temple-plan tomb at Olba.....	285
Safiye AYDIN	
Preliminary assessments of a new collection of Late Roman ware found at the theatre in the city of Prusias ad Hypium.....	299
Akın TEMÜR	
Preliminary considerations on the Roman Baths in Sebastopolis	311
Melih ARSLAN, Burçak DELİKAN	
Roman imperial octagonal gems: analyses and interpretations	331
Melih ARSLAN, Burçak DELİKAN	
Gemstones depicting Hermes from Asia Minor in the Roman imperial period	353

PERIOADA MEDIEVALĂ / PÉRIODE MÉDIÉVALE / MEDIEVAL PERIOD

Alin FRÎNCULEASA, Eduard Andrei GHINEA, Octav NEGREA, Emil GRIGORESCU	
Contribuții arheologice privind perioada timpurie a epocii medievale în nordul Munteniei. O evaluare preliminară a locuirii de tip Ipotești-Cândești din situl de la Urlați (Prahova).....	375
Archaeological contributions to the Early Medieval period in northern Muntenia: a preliminary assessment of the Ipotești-Cândești - type settlement at Urlați (Prahova)	
Ioana MANEA	
Maximum entropy modelling for predictive archaeology: mapping 8 th – 11 th century settlements in Ilfov County	417
Réka FÜLÖP	
Beyond cultural groups. Rethinking Horedt's cultural grouping system in Early Medieval Transylvania	427
Erwin GÁLL, Zsuzsana KOPECZNY, Róbert GINDELE, Gergely SZENTHE, Ștefan POPA	
<i>Sfârșitul tipo-cronologiei?</i> Problema datării mormântului 113 cu depunere de resturi de cal de la Vălcani – <i>Vamă</i>	447
<i>The end of typo-chronology?</i> The dating problem of grave 113 with horse remains from Vălcani – <i>Vamă</i>	
Alexandru MORINTZ, Franceska ȘTIRBU, Ștefania MEȘTERIUC, Irina HUICĂ	
Un mormânt medieval cu inel sigilar și vas de sticlă descoperit la Bufta – <i>La Cârână/Mănești</i>	463
A Medieval grave with a signet ring and glass vessel from Bufta – <i>La Cârână/Mănești</i>	

SECOLELE XVIII – XX / XVIIIe – XXe SIÈCLES / XVIIIth – XXth CENTURIES

Adrian IONIȚĂ	
Cercetări arheologice la „Ansamblul fostului conac Lecca Micșunești” (sat Micșuneștii Mari, com. Nuci, jud. Ilfov)	495
Archaeological investigations at the “Former Lecca Micșunești Manor” (Micșuneștii Mari village, Nuci commune, Ilfov County)	
Corina Anca SIMION, Daniela CRISTEA-STAN, Elena Alexandra ISPAS, Maria Loredana MARIN, Alexandru Răzvan PETRE, Oana GÂZA, Maria Valentina LUCA-ILIE, Cristian MĂNĂILESCU	
Cercetări arheometrice la „Ansamblul fostului conac Lecca Micșunești” (sat Micșuneștii Mari, com. Nuci, jud. Ilfov)	523
Archaeometric investigations at the “Former Lecca Micșunești Manor” (Micșuneștii Mari village, Nuci commune, Ilfov County)	
Radu-Alexandru DRAGOMAN, Sorin OANȚĂ-MARGHITU	
O arheologie a patru noi martiri ai Bisericii Romano-Catolice din România și ai Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice.....	539
An archaeology of four new martyrs of the Roman Catholic Church in Romania and of the Romanian Church United with Rome, Greek-Catholic	

SĂPĂTURI PREVENTIVE / FOUILLES PRÉVENTIVES / PREVENTIVE EXCAVATIONS

Silviu ENE, Silviu ILIUȚĂ, Alin DIACONU, Dorel MICLE	
Cercetări arheologice preventive în situl de la Moșnița Nouă – <i>Hotarul satului</i> (2018)	563
Preventive archaeological investigations at the Moșnița Nouă – <i>Hotarul Satului</i> (2018)	
Mircea NEGRU, Silviu ENE, Elena GAVRILĂ	
Cercetări arheologice la București, Militari – <i>Câmpul Boja</i> . Campania 2015	595
Archaeological investigations at Bucharest, Militari – <i>Câmpul Boja</i> . The 2015 campaign	
Silviu ENE, Silviu ILIUȚĂ, Alin DIACONU, Dorel MICLE	
Cercetări arheologice preventive în satul Macedonia, orașul Ciacova, punctul Biserica „Sfânta Cuvioasa Parascheva” (campania 2020)	623
Preventive archaeological investigations in Macedonia village, Ciacova, at the „Sfânta Cuvioasa Parascheva” Church (2020 campaign)	
Silviu ILIUȚĂ, Silviu ENE, Alin DIACONU, Dorel MICLE	
Cercetări arheologice preventive în Ciacova, punctul <i>Atelier bronz</i> (2018)	639
Preventive archaeological investigations at the Ciacova – <i>Atelier Bronz</i> (2018)	
Abrevieri / Abréviations / Abbreviations	655

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PREVENTIVE ÎN CIACOVA, PUNCTUL ATELIER BRONZ (2018)

Silviu ILIUȚĂ^a, Silviu ENE^a, Alin DIACONU^a, Dorel MICLE^b

^a Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România; e-mails: iliuta.silviu1994@gmail.com, enesilviu19@gmail.com, corneliudiaconu7@gmail.com

^b Universitatea de Vest din Timișoara, România; e-mail: dorel.micle@e-uvv.ro

Keywords: Ciacova, preventive archaeology, modern, artifacts, copper, bronze, market, manufacture, production

Abstract: As part of the rehabilitation of the water distribution network in Ciacova, conducted from October 2017 to November 2018, preventive archaeological investigations were coordinated by the West University of Timișoara. These investigations aimed to preserve cultural heritage and focused on various sectors of the city. Ciacova has a history of archaeological investigations, starting in 2000 and followed by campaigns in 2006, 2013–2015, targeting medieval and Ottoman structures. The 2017–2018 campaign, led by Silviu Ene, included 23 archaeological sections. Excavations on Tudor Vladimirescu Street (S1T) revealed an area likely used as a 19th-century commercial platform. The archaeological material discovered comprises tools, copper and iron objects, ceramic pipes, and glazed ceramic fragments, indicating an active marketplace referenced in historical documents. Notably, a substantial quantity of copper processing waste suggests in situ artisanal production. Additionally, artifacts made of bone, glass, lead, and slag were found, providing insights into the economic and commercial dynamics of the area. These findings enhance the understanding of Ciacova's historical and economic evolution, once again confirming its role as an important commercial and production center.

Cuvinte-cheie: Ciacova, arheologie preventivă, modern, artefacte, cupru, bronz, târg, manufactură, producție

Rezumat: În cadrul lucrărilor de reabilitare a rețelei de distribuție a apei din orașul Ciacova, desfășurate între octombrie 2017 și noiembrie 2018, au fost efectuate cercetări arheologice preventive de către Universitatea de Vest din Timișoara. Acestea au avut ca scop identificarea patrimoniului cultural și s-au concentrat pe diverse sectoare ale orașului. Ciacova are un istoric al cercetărilor arheologice, începând din anul 2000, cu campanii în 2006, 2013–2015, orientate către structuri medievale și otomane. Campania din anii 2017–2018, coordonată de Silviu Ene, a inclus 23 de secțiuni arheologice. Săpăturile de pe strada Tudor Vladimirescu (S1T) au evidențiat o zonă utilizată, probabil, ca platformă comercială în secolul al XIX-lea. Materialul arheologic descoperit cuprinde unelte, obiecte din cupru și fier, pipe ceramice și fragmente ceramice smălțuite, indicând existența unei piețe comerciale active, menționată în documente istorice. O cantitate semnificativă de deșeuri de prelucrare a cuprului sugerează producția artizanală în situ. Totodată, au fost descoperite artefacte din os, sticlă, plumb și zgură, oferind informații despre dinamica economică și comercială a zonei. Aceste descoperiri contribuie la înțelegerea evoluției istorice și economice a Ciacovei, confirmând, încă o dată, rolul său de centru comercial și de producție important.

CONSIDERAȚII GENERALE

Lucrările de reabilitare a rețelei de distribuție a apei din orașul Ciacova, începute în luna octombrie 2017, au presupus supravegherea arheologică, efectuată de un colectiv al Universității de Vest din Timișoara, desfășurate în luna aprilie a anului 2018, pe străzile: A. Mocioni, A. Iancu, Bistrița, Cloșca, Gh. Doja, T. Vladimirescu, din orașul Ciacova.

CADRUL FIZICO-GEOGRAFIC ȘI ISTORICUL CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE

Localitatea Ciacova este situată la 28 de kilometri sud-vest de Timișoara. Orașul este plasat în Câmpia Timișului, unitate geografică cu o suprafață de aproximativ 17 100 km², subunitate a Câmpiei Banatului, care la rândul ei este subordonată Câmpiei de Vest (Ielenicz, Pătru 2005, p. 243–244). Pe lângă localitate trece Timișul Mort, astăzi un braț inactiv al râului Timiș, care în vechime alimenta așezarea și umplea șanțurile cetății. Din punct de vedere

hidrografic, în regiunea discutată se evidențiază grupa râurilor sud-vestice, numite și bănațene – cele mai apropiate sisteme hidrografice în zona săpăturii noastre fiind Bega și Timiș. Fauna din părțile Ciacovei este specifică zonei central-europene, fiind condiționată de modificările altitudinale ale climei și vegetației, iar flora este alcătuită din specii mediteraneene și submediteraneene de plante (Rusu 2007, p. 60–62).

Prima campanie de cercetări arheologice pe teritoriul orașului Ciacova a avut loc în luna iulie a anului 2000 și a fost coordonată de către Alexandru Rădulescu. La E de donjon, a fost deschisă secțiunea S.1, cu dimensiunile de 35 × 1,50 m. Principala descoperire a fost șanțul de apărare al cetății, surprins în lungime (Rădulescu 1999–2001). A doua campanie de cercetări arheologice sistematice a fost demarată în luna iulie a anului 2006, sub forma unui șantier-școală al Universității de Vest din Timișoara și a avut același coordonator științific. Secțiunea S.2 a avut dimensiunile de 24 × 1,50 m și a fost trasată la N de bazinul de înot, până aproape de gardul care mărginește fostul ștrand (Pl. II). Obiectivul principal al acestei campanii a fost reprezentat de identificarea zidului cetății,

însă, deși unitatea de cercetare a fost orientată perpendicular pe cea precedentă, a fost identificat tot șanțul de apărare al cetății (care se adâncește conform raportului până la -3,00 m) (Rădulescu *et alii* 2006–2007, p. 321).

Cea de-a treia campanie de cercetări arheologice și, totodată, prima campanie de cercetări arheologice preventive, coordonată de Alexandru Flutur, a avut loc între lunile decembrie 2013 și februarie 2014. Lucrările au fost demarate în urma începerii proiectului de modernizare a rețelei de alimentare cu apă potabilă și canalizare. Principala descoperire în această campanie a fost o stradă medievală, podită cu bârne masive de lemn, datată în epoca otomană (Flutur 2014a, p. 6–16; 2014b). Următoarea campanie de cercetări, tot preventivă, a fost coordonată de către Dorel Micle și a fost desfășurată în punctul *Piața Cetății* în lunile iunie–august ale anului 2015 (Pl. II). Lucrările au fost demarate cu ocazia aceluiași proiect de modernizare a rețelei de utilități, zonele afectate aflându-se pe toate cele patru laturi ale pieței; au fost descoperite mai multe fragmente de stradele din lemn (Micle *et alii* 2016, p. 158–159).

Cea de-a cincea campanie arheologică derulată la Ciacova până în acest moment a fost desfășurată în mai multe puncte din oraș, cu ocazia reînținerii proiectului de modernizare a rețelei de alimentare cu apă potabilă a orașului. Cercetările s-au întins pe o perioadă de aproape un an, între octombrie 2017 și noiembrie 2018, fiind coordonate de către Silviu Ene. În perioada mai sus amintită, au fost realizate 23 de secțiuni arheologice (Ene *et alii* 2018a; 2018b; 2018c), printre care și S1T, unitatea de săpătură la care facem referire în studiul de față.

CONSIDERAȚII DE ORDIN METODOLOGIC

Principalele obiective ale campaniei desfășurate pe strada Tudor Vladimirescu, în urma lucrărilor de supra-veghere arheologică, au fost identificarea posibilelor complexe afectate de proiectul municipalității și recuperarea informațiilor de ordin istoric. Pentru realizarea acestor obiective, metodologia adoptată, determinată în mare parte de condițiile din teren, a constat în decaparea mecanică a suprafeței S1T (22,54 × 3,20 m) de pe strada Tudor Vladimirescu și excavarea manuală a stratului de cultură pentru identificarea potențialelor complexe arheologice (Pl. I, III, VI). Suprafața totală cercetată a însumat 72,12 m².

STRATIGRAFIA SITULUI

Stratigrafia zonelor cercetate este distinctă, așa că vom prezenta situația stratigrafică a fiecărui sector în parte. Ele sunt enumerate în continuare (într-o ordine inversă a depunerilor sedimentare), pornind de la stratul superior către bază. Cu anumite excepții generate de perturbările datorate permanentelor intervenții antropice, dar și de

configurația geo-morfologică specifică zonei, stratigrafia generală a sectoarelor cercetate este următoarea (Pl. III–V):

1. strat arabil, caracterizat printr-un sol de culoare cenușie, omogen și ușor afânat, amestecat cu material contemporan, situat de la nivelul actual de călcare (0) până la cota de -0,52;

2. depunere modernă, de culoare galbenă, lutos amestecat cu cărămizi fragmentare, de la cota de -0,52 m până la -0,65 m;

3. nivel de lutuie succesive, amestecate cu nuiele, care conține resturi de prelucrare de bronz, fragmente ceramice, zgură, pipe. Acesta este situat între -0,65 m și -1,31 m (adâncimea maximă în cadrul săpăturilor efectuate în acest sector).

SCURTĂ DESCRIERE A DESCOPERIRILOR

Zona meșteșugărească a fost identificată pe str. Tudor Vladimirescu, în S1T. Aceasta constă într-o platformă, care se întinde pe tot cuprinsul secțiunii, deasupra căreia s-au găsit mai multe pelicule de cenușă. Platforma constă într-un amestec de lut galben închis, amestecat cu nuiele. Ea a fost ocupată o perioadă mai lungă de timp, putând fi observate mai multe straturi de lutuială.

Din această zonă au fost recoltate câteva mii de obiecte de bronz în curs de prelucrare (cuie, accesorii de pipă etc.), resturi de prelucrare a obiectelor de bronz și fragmente de zgură. În afară de acestea, au fost descoperite unelte de fier și aproximativ 20 de pipe, ștanțate, databile în secolul XIX (Pl. VIII). Nu a putut fi stabilită o limită clară a platformei.

Literatura disponibilă vorbește despre activitățile comerciale desfășurate în zonă la începutul secolului al XIX-lea, arealul în cauză fiind probabil folosit ca o zonă de târg. Având în vedere potențialul caracter de zonă adiacentă a pieței centrale din oraș despre care presupunem că nu și-a modificat planimetria, precum și argumentele aduse în acest sens de arhitectul T. O. Gheorghiu, considerăm că zona descoperită de noi reprezintă un perimetru complementar al pieței centrale, utilizat ocazional, în care obiectele erau produse și comercializate la fața locului.

Wilhelm Merschdorf vorbește în monografia Ciacovei despre statutul de târg al localității și prerogativele care-i revin unei asemenea așezări, dar și despre activitatea, în anul 1828, a trei meșteri arămari (Merschdorf 2017, p. 145). Astfel de activități comerciale erau o tradiție în Ciacova, ele fiind organizate săptămânal în zilele de marți, vineri și duminică în piața centrală din oraș și pe străzile Nicolae Bălcescu și Dositei Obradovici, ambele aflate în proximitatea locului nostru de interes. Negustorii, meșterii sau țărani care soseau la astfel de târguri plăteau o taxă, punctele de plată fiind dispuse la toate intrările în localitate (Merschdorf 2017, p. 154).

Conform tot lui Merschdorf, „târgul mare” al Ciacovei se desfășura pe partea de vest a străzii Lărgi (germ. *Breite Gasse*), actuala stradă Tudor Vladimirescu. În zilele bune de târg, vânzătorii se întindeau pe direcția nordică a străzii

(Merschdorf 2017, p. 154–155). În aceeași zonă a străzii *Breite Gasse*, este consemnată și o zonă destinată comerțanților și meșteșugarilor, unde erau ridicate barăci din lemn cu acoperiș, construcțiile fiind deschise în față. În această zonă erau vândute „mărunțișuri de tot felul, majoritatea fără valoare”, fabricate de categorii diverse de meșteșugari: dogari, tâmplari, sticlari, blănari, fierari etc., ocupații care pot fi corelate, în mare, cu categoriile de obiecte descoperite de noi. Descrierea tipurilor de construcții existente explică, cel puțin parțial, lipsa unor structuri solide în zonă și existența platformei de lut bătut și nuiete, care servea, probabil, ca podea în interiorul barăcilor.

Pe harta *Josephinische Landesaufnahme* (Ridicarea topografică Iosefină sau prima ridicare topografică a Imperiului Habsburgic, 1769–1772), în proximitatea cercetării noastre se află un spațiu deschis, numit de către arhitectul T. O. Gheorghiu „lenticular”, aflat la sud-vest de piața centrală din oraș, areal despre care afirmă că și-a păstrat planimetria din perioada medievală (Gheorghiu 2018, p. 50–54). Spațiul în cauză este, probabil, același descris de Merschdorf ca fiind unul destinat comerțului cu obiecte mărunte, probabil unele create pe loc, având în vedere descoperirile arheologice efectuate (Pl. II).

Cx 1T – șanț de utilități (Pl. I, III, VI)

Șanț pentru țeava de apă, care apare din malul de NV și străbate median suprafața S1T; intră în malul de SE. Apare de la nivelul ierbii și se adâncește până la -0,80 m față de nivelul de călcare. Șanțul are o lungime surprinsă de 22,54 m și o lățime de 0,58 m și o țeavă cu un diametru de 0,20 m. Umplutura este de culoare gri, afânată, amestecată cu material contemporan (plastic, sticlă).

Lotul de material descoperit se compune din câteva mii de obiecte din cele mai diverse categorii: fragmente ceramice, os și corn prelucrat sau în curs de prelucrare, piese de fier, o cantitate impresionantă de piese de cupru, obiecte prelucrate din piatră (Pl. XI/3) ori fragmente de sticlă și porțelan (Pl. XI/4, 6).

Printre cele mai interesante și grăitoare descoperiri se numără pipele (Pl. VIII) de ceramică, 20 de fragmente, majoritatea descoperite în stratul de cultură, câteva piese fiind identificate încă din faza de supraveghere a lucrărilor. Pipele, datate în secolul al XIX-lea și încadrate în tipul Central-European, sunt piese minimal discutate de istoriografia română, cele mai multe fiind exceptate de la publicare din cauza lipsei de interes în ceea ce privește această categorie de artefacte, catalogate, de cele mai multe ori simplist, drept „modern-contemporane”. Întrucât pentru această varietate de piese nu există în momentul curent o tipologie clară, în momentul publicării acestora, am optat pentru organizarea lor în funcție de atelierele de producție, rezultând următoarele categorii: pipe produse în ateliere neidentificate, pipe produse în atelierul familiei Partsch, pipe produse în atelierul familiei Ress, pipe

produse în atelierul familiei Hönig, pipe produse în atelierul de la Kis-azar și pipe produse în atelierul de la Baja (Iliuță et alii 2024).

Fragmentele ceramice identificate, diverse în ceea ce privește forma și tipologia, se încadrează în general în aceeași perioadă istorică cu pipele anterior menționate. În cadrul unei scurte analize a materialului ceramic, au fost identificate mai multe forme de vas, conform tipologiilor deja cunoscute: vase pentru gătit (oale, tigăi cu trei picioare, tigăi cu mâner), ulcioare, vase pentru depozitarea lichidelor, dar și străchini ori farfurii. Majoritatea fragmentelor fac parte din categoria vaselor pentru servit și sunt, în cele mai multe dintre cazuri, smălțuite. Alte tipuri de decor includ linii ori motive executate cu vopsea albă, roșie sau albastră (Pl. VII).

De departe cea mai numeroasă categorie de material descoperită în secțiunea S1T este reprezentată de resturi de prelucrare a cuprului – majoritatea bucăți de tablă subțire de cupru. Printre descoperiri se remarcă și câteva obiecte interesante, precum o apărătoare de broască pentru ușă, atent lucrată, decorată cu motive vegetale și prevăzută cu un orificiu pentru cheie și trei orificii circulare pentru prindere; un ornament decorat cu motive asemănătoare și prevăzut cu lanț de prindere; diverse fragmente de întărituri pentru pipe, unele decorate; nasturi și butoni, cuie de diverse forme, dar și bucăți de sârmă. Numeroasele resturi de cupru au condus, încă de pe șantierul arheologic, la presupunerea că zona investigată ar face parte dintr-un areal adiacent pieței centrale din Ciacova, unde potențialii cumpărători puteau comanda diverse obiecte de mici dimensiuni, care se fabricau, cel mai probabil, pe loc. Majoritatea fragmentelor descoperite sunt de mici dimensiuni (sub 10 cm lungime) și reprezintă resturi de tăiere prin ghilotinare (Pl. X).

În ceea ce privește restul artefactelor metalice, menționăm că au fost descoperite unelte din fier (dălți, punctatoare, fragmente de ciocane, roți dințate pentru ornamentare etc.) ori piese de feronerie de construcție (Pl. IX).

Celelalte categorii de materiale, mult mai slab reprezentate, sunt alcătuite din obiecte întregi, în curs de prelucrare ori fragmentare fabricate din os – câțiva nasturi (Pl. XI/6) și plăsele ori piese în curs de fabricare, corn – o piesă în curs de prelucrare (Pl. XI/2), sticlă – două recipiente și câteva piese fragmentare (Pl. XI/5), plumb – categorie reprezentată de resturi topite, probabil element utilizat în producția pieselor metalice și numeroase fragmente de zgură.

CONCLUZII

Investigațiile arheologice desfășurate pe traseul lucrărilor de reabilitare a rețelei de distribuție a apei din orașul Ciacova au oferit o bună oportunitate pentru documentarea unor aspecte semnificative ale istoriei locale. Supravegherea arheologică premergătoare

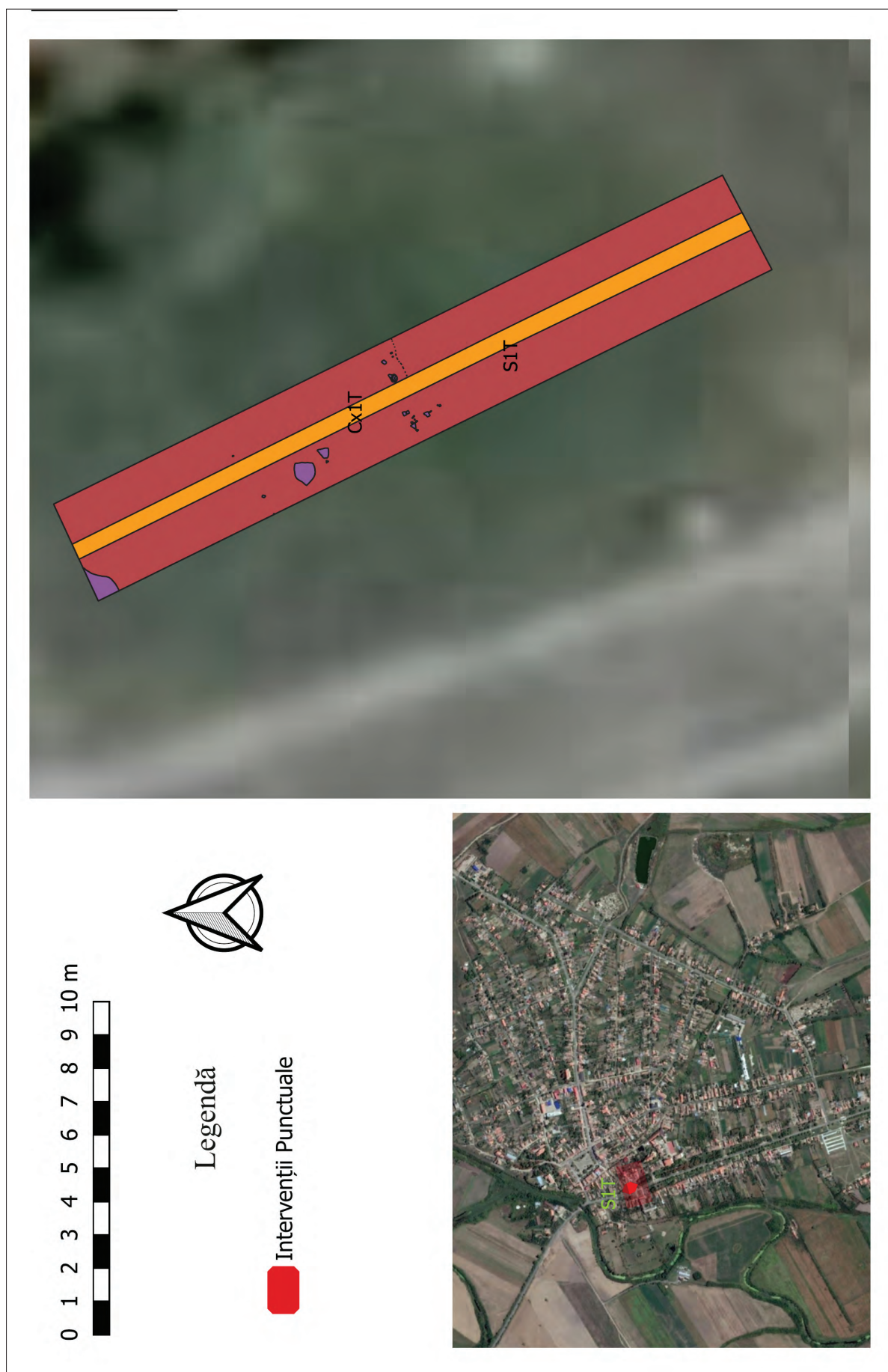
cercetării a permis identificarea unei posibile zone de târg, unde se desfășurau și activități meșteșugărești, întărind ipoteza conform căreia strada Tudor Vladimirescu a funcționat ca un spațiu destinat activităților comerciale și manufacturiere. Stratigrafia zonei a evidențiat o succesiune de depuneri sedimentare, reflectând atât utilizarea îndelungată a zonei, cât și modificările urbanistice recente. Descoperirile arheologice includ un lot diversificat de artefacte, cu precădere resturi de prelucrare a cuprului, unelte din fier, fragmente ceramice, pipe și diverse obiecte de uz cotidian, indicând posibila existență a unor ateliere în această parte a orașului.

Corelarea datelor arheologice cu informațiile documentare relevă continuitatea tradițiilor comerciale ale orașului Ciacova, reflectată în menționările târgului local și ale activităților meșteșugărești aferente. Analiza materialului arheologic descoperit indică prezența unor ateliere specializate, în particular în domeniul prelucrării cuprului. În absența unor structuri arhitecturale solide, descoperirea unei platforme din lut bătut și nuiiele sprijină ipoteza existenței unor barăci temporare, utilizate de comercianți și meșteșugari. Această observație este în concordanță cu descrierile istorice ale zonei, care indică funcția sa de spațiu destinat schimburilor comerciale și, credem noi, a producției meșteșugărești.

Rezultatele cercetării contribuie la o mai bună înțelegere a dinamicii economice și sociale a orașului Ciacova, oferind totodată o bază pentru viitoare investigații privind evoluția urbană și structurile economice ale comunității. Importanța acestor descoperiri subliniază necesitatea integrării cercetării arheologice în planificarea intervențiilor de infrastructură, în vederea protejării și valorificării patrimoniului istoric local.

BIBLIOGRAFIE

- Ene et alii 2018a – S. Ene, F. Munteanu, S. Iliuță, *Raport privind supravegherea lucrărilor de modernizare a rețelei de apă din orașul Ciacova (noiembrie-decembrie 2017, aprilie-mai 2018)*, documentație arheologică, Timișoara, 2018.
- Ene et alii 2018b – S. Ene, A. Diaconu, S. Iliuță, *Raport privind evaluarea de teren efectuată în Ciacova, pentru reabilitarea străzii Nicolae Bălcescu – 150 m, de la intersecția cu strada legătură Piața Cetății cu Tudor Vladimirescu și intersecția cu str. Al. Mocioni (septembrie 2018)*, documentație arheologică, Timișoara, 2018.
- Ene et alii 2018c – S. Ene, D. Micle, S. Iliuță, A. Diaconu, *O privire sintetică asupra rezultatelor campaniilor arheologice 2017, 2018 desfășurate în orașul Ciacova, jud. Timiș, în punctele curte „Culă”, str. Timiș și Piața Cetății*, Patrimonium Banaticum 8, 2018, p. 69–102.
- Flutur 2014a – A. Flutur, *Raport de cercetare arheologică preventivă Ciacova, jud. Timiș – „Târgul medieval Ciacova” – str. N. Bălcescu – str. D. Obradovici*, documentație arheologică, Timișoara, 2014.
- Flutur 2014b – A. Flutur, *Raport de supraveghere arheologică Ciacova, jud. Timiș – „Târgul medieval Ciacova” – str. D. Obradovici*, documentație arheologică, Timișoara, 2014.
- Gheorghiu 2018 – T. O. Gheorghiu, *Mici orașe / mari sate din sud-vestul României*, București, 2018.
- Ielenicz, Pătru 2005 – M. Ielenicz, I. G. Pătru, *Geografia fizică a României*, București, 2005.
- Iliuță et alii 2024 – S. Iliuță, D. Micle, S. Ene, *Postmedieval and modern-era smoking paraphernalia discovered at Ciacova between 2015 and 2018*, Ziridava 38, 2024, p. 287–308.
- Merschdorf 2017 – W. J. Merschdorf, *Ciacova – târg bănățean – Monografia și cartea plaiului natal*, vol. 2, Timișoara, 2017.
- Micle et alii 2016 – D. Micle, C.-D. Țuțuianu, A. Stăvilă, C. Floca, O. C. Rogozea, R. Dinca, B. Seculici, S. Enache, C. Oprean, *Ciacova, orașul Ciacova, jud. Timiș*, CCA, campania 2015, Târgu-Jiu, 2016, p. 158–160.
- Rădulescu 1999–2001 – A. Rădulescu, *Săpături arheologice ale șantierului școală la donjonul medieval de la Ciacova (jud. Timiș)*, Studii de Istorie a Banatului 23–25, 1999–2001, p. 325–326.
- Rădulescu et alii 2006–2007 – A. Rădulescu, C. Timoc, R. Pinca, D. Tănase, *Șantierul arheologic „Ciacova – La Culă” (iulie 2006)*, Studii de Istorie a Banatului 30–31, 2006–2007, p. 321.
- Rusu 2007 – R. Rusu, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Timișoara, 2007.

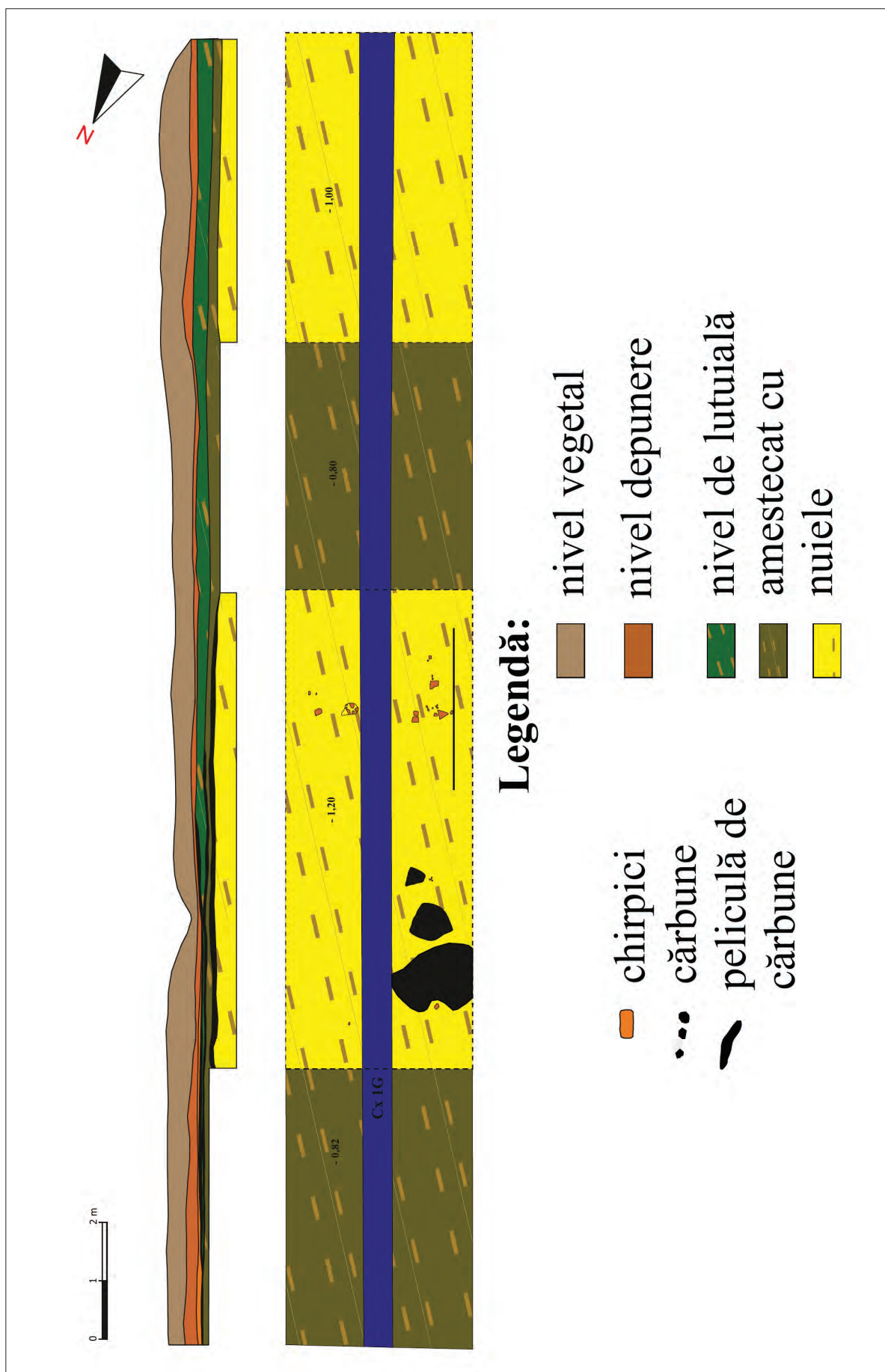
Planșa I. Locația și planul general al secțiunii S1T.

Plate I. Location and general plan of section S1T.

Planșa II. Piața centrală (...) și presupusul „Târg mare” (...) de pe strada Tudor Vladimirescu.

Plate II. Central square (...) and the presumed “Great Market” (...) on Tudor Vladimirescu Street.

Planşa III. S1T, plan și profilul de NE.

Plate III. S1T, plan and NE profile.

Planșa IV. S1T, profilul de NE.

Plate IV. S1T, NE profile.

Planşa V. S1T, profilul de SV.

Plate V. S1T, SW profile.

1

2

Planșa VI. S1T: 1. Vedere generală dinspre SE, carourile 1–7; **2.** Vedere generală dinspre NV, carourile 1–7.

Plate VI. S1T, 1. General view from the SE, squares 1–7, **2.** General view from the NW, squares 1–7.

Planşa VII. S1T, fragmente ceramice din strat.

Plate VII. S1T, ceramic fragments from the layer.

Planşa VIII. S1T, pipe din strat.

Plate VIII. S1T, pipes from the layer.

Planșa IX. S1T, obiecte fier din strat.

Plate IX. S1T, iron objects from the layer.

Planșa X. S1T, obiecte bronz din strat.

Plate X. S1T, bronze objects from the layer.

Planșa XI. S1T, zgură (1), corn prelucrat (2), cute (3), porțelan (4), ob. sticlă (5), nasture (6), din strat.

Plate XI. S1T, slag (1), antler objects (2), whetstones (3), porcelain (4), glass objects (5), button (6), from the layer.

ABREVIERI / ABRÉVIATIONS / ABBREVIATIONS

- AAC – Acta Archaeologica Carpatica, Kraków
ACMI – Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
Acta Classica Univ. Scient. Debrecen – Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis, Debrecen, Ungaria
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
ActaPraehistA – Acta praehistorica et archaeologica
AIGR – Anuarul Institutului Geologic al României, București
AIIAC – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Cluj
AJA – American Journal of Archaeology, Boston
AJPA – American Journal of Physical Anthropology
Alba Regia – Alba Regia. Annales Musei Stephani regis, Székesfehérvár
Anatolia Antiqua – Anatolia Antiqua. Revue internationale d'archéologie anatolienne. Institut Français d'Etudes anatoliennes d'Istanbul
Anatolica – Anatolica. The Netherlands Institute for the Near East in Leiden
AnB – Analele Banatului, Muzeul Banatului, Timișoara
AncNearEastSt – Ancient Near Eastern Studies, Leuven, Belgia
Angustia – Angustia. Arheologie, Etnografie, Sfântu Gheorghe
Anmed – Anmed. Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, Antalya, Turcia
AnSt – Anatolian Studies. British Institute of Ankara
AnUCraiova – Analele Universității din Craiova, Craiova (seria Istorie)
AnUVT – Annales d'Université “Valahia” Târgoviște, Section d'Archéologie et d'Histoire
Apulum – Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchÉrt – Archaeológiai Értesítő, Budapest
ArchHung – Archaeologia Hungarica, Acta Archaeologica Musei Nationalis Hungarici, Budapest
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchMűh – Archeometriai Műhely
ArchRozhledy – Archeologické Rozhledy, Praha
Argesis – Argesis. Muzeul Județean Argeș. Pitești
Arheologia Medievală. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița
ArheologijaSSSR – Arheologija SSSR. Svod Archeologičeskikh Istočnikov, Moscova
Arheološki vestnik – The Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași
AS – Archeologica Slovaca, Bratislava
AST – Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, I. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Istanbul / General Directorate of Ancient Monuments and Museums
AȘUI – Analele științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași
BA – Biblioteca de Arheologie, București
BaBesch – Bulletin antieke beschaving. Annual Papers on Classical Archaeology
BAI – Bibliotheca Archaeologica lassiensis, Iași
Baltic-Pontic Studies – Adam Mickiewicz University, Poznań, Institute of Archaeology, Institute of Eastern Studies, Poland
Banatica – Banatica. Muzeul Banatului Montan, Reșița
BarBrSer – British Archaeological Reports. British Series, Oxford
BARIntSer – British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
Be-Ja – Bulgarian e-Journal of Archaeology
BerRGK – Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BIAA Monograph – British Institute of Archaeology at Ankara
BiblEphemNap – Bibliotheca Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
BiblMemAnt – Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra-Neamț
BiblThrac – Bibliotheca Thracologica, București

- BMC – *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra; II, *Vespasian to Domitian*, 1930; IV, *Antoninus Pius to Commodus*, 1968; V, *Pertinax to Elagabalus*, 1950 (H. Mattingly)
- BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
- BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
- BMTAG – Buletinul Muzeului Județean „Teohari Antonescu”, Giurgiu
- BSA – British School at Athens, Athens
- BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
- BSPF – Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris
- BSSC – Buletinul Societății de Științe din Cluj
- București-MIM – București. Materiale de Istorie și Muzeografie. Muzeul Municipiului București
- BYZAS – German Archaeological Institute of Istanbul
- CA – Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
- CAB – Cercetări arheologice în București. Muzeul Municipiului București
- Caiete ARA – Caietele ARA, Revistă de Arhitectură. Restaurare și Arheologie, Asociația ARA, București
- Carpica – Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău
- CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
- CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
- Cerclst – Cercetări Istorice, Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași
- CN – Cercetări numismatice, București
- CollAn – Colloquium Anatolicum. Anadolu Sohbetleri, Institutum Turcicum Scientiae Antiquitatis, Istanbul
- Crisia – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea
- Cuadernos del Museo Geominero – Museo Geominero, Instituto Geológico y Minero de España, Madrid
- Current Anthropology – Current Anthropology. University of California, Merced
- Dacia – Dacia (Nouvelle Série). Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Académie Roumaine. Institut d'archéologie « V. Pârvan », Bucarest
- Danubius – Danubius, Revista Muzeului de Istorie Galați
- Documenta Praehistorica – Documenta Praehistorica, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology, Ljubljana
- DolgCluj – Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjtéséről, Kolozsvár
- DTKFD – Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
- EJA – European Journal of Archaeology
- ERAUL – Études et Recherches archéologiques de l'Université de Liège
- ÉtAlex – Études Alexandrines, Centre d'Études Alexandrines
- ÉtTrav – Etudes et travaux. Studia i prace. Travaux du Centre d'archéologie méditerranéenne de l'Académie Polonaise des Sciences
- EurAnt – Eurasia Antiqua. Deutsche Archäologisches Institut, Berlin
- FrC – Fragmenta Comica
- FolArch – Folia Archaeologica. A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve. Annales Musei Nationalis Hungarici, Budapest
- FSI – Forensic Science International
- Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt
- Geoarchaeology – Geoarchaeology. An International Journal
- Hesperia – Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Cambridge
- HOMO – HOMO. Journal of Comparative Human Biology, Stuttgart
- Human Evolution – Human Evolution, International Institute for Humankind Studies and University of Florence
- Ialomița – Ialomița. Studii de cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie, Slobozia
- IJO – International Journal of Osteoarchaeology
- Iran – Iran. Journal of the British Institute of Persian Studies
- IstMitt – Istanbul Mitteilungen, Istanbul
- Istros – Istros, Muzeul Brăilei, Brăila
- IzvestijaVarna – Izvestija na Archeologiceskii Institut, Sofia
- JAHA – Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
- JAnat – Journal of Anatomy
- JAS – Journal of Archaeological Science
- JAS: Reports - Journal of Archaeological Sciences: Reports
- JDAI.AA – Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Archäologischer Anzeiger, Berlin
- JFS – Journal of Forensic Sciences

- JHE – Journal of Human Evolution
 JRA – Journal of Roman Archaeology
 JRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Mainz
 JRS – The Journal of Roman Studies
 KST – T. C. Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, I. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara / Republic of Turkey, General Directorate of Ancient Monuments and Museums, Ankara, Turkey
 LIMC – Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, Zürich, München, Düsseldorf
 Litua – Litua, Studii și cercetări, Târgu-Jiu
 LRBC – *Late Roman Bronze Coinage A.D. 394-498*, Londra, 1965: I, *The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324-346* (P. V. Hill, J. P. C. Kent); II, *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346-498* (R. A. G. Carson, J. P. C. Kent).
 Macedoniae Acta Archaeologica – Macedonian Archaeological Society, Skopje, Republic of Macedonia
 MAMA – Monumenta Asiae Minoris antiqua. Publications of the American Society for Archaeological Research in Asia Minor
 Marisia – Marisia. Studii și materiale. Arheologie – Istorie – Etnografie, Târgu Mureș
 Marmatia – Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare
 MarNero – Il Mar Nero. Annali di archeologia e storia
 MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
 MDOG – Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft
 MemAnt – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
 MFMÉ – A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
 Mousaios – Mousaios. Buletinul Științific al Muzeului Județean Buzău
 MuzNaț – Muzeul Național, București
 NAC – Numismatica e Antichità Classiche, Lugano-Pregassona
 OIP – Oriental Institute Publications, University of Chicago
 OJA – Oxford Journal of Archaeology, Oxford
 Olba – Mersin University Publications of the Research Center of Cilician Archaeology, Mersin, Turkey
 PALMA – Papers on Archaeology of the Leiden Museum of Antiquities, Leiden, Olanda
 PAS – Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, München-Berlin
 PBF – Prähistorische Bronzefunde, Münster
 Peuce – Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
 Phoenix – Phoenix. The Journal of the Classical Association of Canada
 Plural – Journal of the History and Geography Department „Ion Creangă” Pedagogical State University, History, Culture. Society. Seria Archaeologica II, Chișinău
 PMMB – Publicațiile Muzeului Municipiului București
 Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
 PZ – Prähistorische Zeitschrift, Berlin-Mainz
 Quaternary International – Quaternary International. The Journal of the International Union for Quaternary Research
 Quaternary Science Reviews – Quaternary Science Reviews. The International Multidisciplinary Research and Review Journal
 RA – Revue Archéologique, Paris
 RAASI – Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Republica Moldova
 Radiocarbon – An International Journal of Cosmogenic Isotope Research, Cambridge
 RCAN – Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice, Muzeul Municipiului București
 RevBistr – Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița
 RevMuz – Revista Muzeelor, București
 RGZM – Römisch-Germanisches Zentralmuseums Mainz, Mainz
 RIC – *The Roman Imperial Coinage*, Londra: I², *From 31 BC to AD 69*, 1984 (C. H. V. Sutherland); II, *Vespasian to Hadrian*, 1926 (H. Mattingly, E. A. Sydenham); II.1, *From AD 69-96. Vespasian to Domitian*, 2007 (I. A. Carradice, T.V. Buttrey); II.3, *From AD 117-138. Hadrian*, 2019 (R. A. Abdy, P. F. Mittag); III, *Antoninus Pius to Commodus*, 1930; IV.1, *Pertinax to Geta*, 1968 (H. Mattingly, E. A. Sydenham); IV.2, *Macrinus to Papien*, 1938; IV.3, *Gordian III – Uranian Antoninus*, 1949 (H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland); V.1, 1927 (reimprimat 1968; P. H. Webb); VII, *Constantine and Licinius A.D. 313-337*, 1966 (P. M. Bruun); VIII, *The Family of Constantine I A.D. 337-364*, 1981; X, *The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395-491*, 1994 (J. P. C. Kent)
 SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
 Sargetia – Sargetia. Acta Musei Devensis. Buletinul Muzeului județean Hunedoara, Deva

SAV – Študijné zvesti Archeologicky ústav SAV, Nitra
Sci Rep – Scientific Reports
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SCN – Studii și Cercetări de Numismatică, București
Seleucia – Seleucia. Olban Excavations Series
SP – Studii de Preistorie, București
SprawArch – Sprawozdania Archeologiczne, Warsaw
SRMKA – Seramik Araştırmaları Dergisi, The Journal of Ceramic Research
StArchBrno – Studia Archaeologica Brunensia, Masaryk University, Brno
Starinar – Starinar. Arheološki institut Beograd
StComPitești – Studii și Comunicări, Seria Istorie, Muzeul Județean Argeș, Pitești
StudCom Satu Mare – Studii și comunicări Satu Mare
Studia Praehistorica – National Archaeological Institute with Museum of the Bulgarian Academy of Sciences
Syria – Syria. Archéologie, art et histoire. Institut Français du Proche-Orient
Terra Sebus – Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Anuarul Muzeului Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
Th-D – Thraco-Dacica, București
Thracia – Thracia, Sofia
TIB – *Tabula Imperii Byzantini*, Wien
Transylvanian Review – Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca
TÜBA-AR – TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi arkeoloji dergisi (TÜBA-AR Turkish Academy of Sciences Journal of Archeology)
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
VAH – *Varia Archaeologica Hungarica* V. Redigit Csanád Bálint. Publicationes Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
Varia Anatolica – *Varia Anatolica*. L’Institut Français d’Études Anatoliennes, Istanbul
Ziridava – Ziridava. Studia Archaeologica, Arad